

ПІДГАЙНА
Тетяна Миколаївна,
аспірантка
Національної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
НААН
(м. Київ)

**ІСТОРІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПОПУЛЯРИЗАЦІЙНОЇ СЕКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
НАУКОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ В 1919–1924 рр.
ТА ВНЕСОК К.І. ОСЬМАКА В РОЗГОРТАННЯ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Розкрито науково-організаційну діяльність Популяризаційної секції Сільськогосподарського наукового комітету України в 1919–1924 рр. та показано внесок у цей процес К.І. Осмака. Розглядається питання розповсюдження серед населення популярної сільськогосподарської літератури того часу, заохочення людей до сільськогосподарської діяльності, враховуючи набутий досвід. А також показано, що при Популяризаційній секції існувала Комісія, яка займалась рецензуванням сільськогосподарських публікацій.

Раскрывается научно-организационная деятельность Популяризационной секции Сельскохозяйственного научно-комитета Украины в 1919–1924 гг. и показано вклад в этот процесс К.И. Осмака. Рассматривается вопрос распространения среди населения популярной сельскохозяйственной литературы того времени, поощрение людей к сельскохозяйственной деятельности, учитывая имеющийся опыт. А также показано, что при Популяризационной секции существовала Комиссия, которая занималась рецензированием сельскохозяйственных публикаций.

Scientifically-organizational activity by Populjarizatsionnoj of section of Agricultural scientific committee of Ukraine in 1919-1924 reveals and is shown the contribution to K.I. Osmaka's this process. The question of diffusion among the population of the popular agricultural literature of that time, encouragement of people to agricultural activity is considered, considering available experience. And also it is shown that at Populjarizatsionnoj of section there was a Commission which was engaged in reviewing of agricultural publications.

Одним із дієвих чинників максимально швидкого запровадження новітніх галузевих здобутків вітчизняних вчених кінця XIX – першої чверті XX століття була публікація власних результатів на сторінках науково-популярних видань. Тому рівню їх наповнення завжди приділялася значна увага з боку різних організацій та товариств, які вживали заходи, щоб застерегти діячів агрономії і тим паче товаровиробників сільськогосподарської продукції від неякісної спеціальної галузевої літератури.

Метою статті є висвітлення науково-організаційної діяльності Популяризаційної секції Сільськогосподарського наукового комітету України по поширенню новітніх галузевих дослідницьких здобутків та показати внесок у цей процес її завідувача К.І. Осьмака.

Дана тематика має ряд історіографічних праць, проте продовжує залишатися актуальною і донині, оскільки ті дослідження, які уже здійснені, переважно стосуються діяльності СГНКУ в загальному або окремих його секцій. В той же час висвітленням діяльності Популяризаційної секції комплексно майже ніхто не займався. Серед сучасних наукових досліджень слід виділити збірник за редакцією член-кореспондента НААН В.А. Вергунова, в якому, на основі архівних матеріалів, відображається загальна діяльність комітету [1]. Г.М. Красніцька у своїй кандидатській дисертації характеризує виключно процес становлення та функціонування його Ботанічної секції [2].

С.Д. Коваленко у публікації, на основі архівних джерел, показує внесок К.І. Осьмака в розвиток діяльності цієї секції та зазначає, що метою її було розповсюдження серед народних мас популярної сільськогосподарської літератури наукового характеру, а також впровадження певних заходів заохочування людей до ведення сільського господарства на науковій основі, враховуючи вже існуючий досвід [3].

В.А. Вергунов робить узагальнення про те, що науково-освітня та популяризаційна діяльність Київського агрономічного товариства багато в чому здійснювалась через постійно діючі Комісії. До яких належала також Комісія з

перегляду популярної сільськогосподарської літератури (з 1910 р.), яка кваліфіковано виконувала свої завдання, але проіснувала недовго [4, с. 198].

Після Першої світової та громадянської війн, зважаючи на скрутне економічне становище країни, Сільськогосподарський науковий комітет України не пройшов повз цієї важливої проблеми, а також напрацювань своїх попередників з Київського агрономічного товариства та утворив Рецензійну комісію при своїй Популяризаційній секції. Очолити її доручили професору В.М. Чехівському, заступником був професор І.В. Щоголів, секретарем – Л.П. Рубінгер, члени – професор С.Ф. Веселовський, професор О.А. Яната, професор М.К. Малюшицький, С.М. Московичов, професор Є.В. Опоків, доцент О.П. Чорний, О.К. Филиповський [5, с. 128].

Головною метою в діяльності даної Комісії стало написання рецензій, в першу чергу, на вітчизняні сільськогосподарські наукові праці. Хоча нерідко для цих цілей рецензувались також іноземні видання. З виходом у світ головного друкованого органу Комітету – «Вісника сільськогосподарської науки» (1921 р.), Комісія друкувала свої висновки та рецензії на популярну та маловживану літературу на сторінках саме цього періодичного видання в рубриці «Реферати та рецензії». Причому, в журналі вони друкувалися по галузях: рільництво, бур'яни, шкідники і хвороби рослин, ґрунтознавство, метеорологія, біологія тощо, а в дужках зазначалися індекси каталогу Центральної сільськогосподарської бібліотеки СГНКУ, під кожною рецензією зазначалося прізвище професора, який її написав [5].

Таким чином, ініціатори створення Рецензійної комісії, серед яких слід відмітити і К.І. Осьмака та вище згаданий рецензійний орган намагалися допомогти читачам та різним установам сільськогосподарського спрямування орієнтуватися в досить численній та різноманітній літературі того часу.

Слід віддати належне у пропагандистській роботі не лише рецензійній комісії, але й самій Популяризаційній секції СГНКУ, при якій дана Комісія була створена. Адже вона мала більш розширену діяльність, займалася переважно розповсюдженням вітчизняної сільськогосподарської літератури, а

також здійснювала власне видавництво. Популяризаційна Секція утворилася в серпні 1919 року на чолі з завідуючим К.Осьмаком і розпочала свою діяльність у трьох напрямках: «1) вивчення питань шкільної та позашкільної популяризації с.-г. дисципліни і пов'язаних з ним наук з максимальним пристосуванням їх до умов України; 2) систематичне видання відповідної шкільної і популярної літератури; 3) організоване виготовлення шкільного та позашкільного наочного приладдя» [6, с. 15].

Дана секція розповсюджувала сільськогосподарські знання, базуючись на перевіреному наукою досвіді, шляхом широкого забезпечення населення відповідною популярною літературою наукового та науково-практичного характеру, а також розробляла й втілювала в життя певні заходи заохочування загалу до ведення сільського господарства, наочно демонструючи різницю врожаю й прибутків первісного господарства та господарства, яке будувалось і проводилось за вказівками та досвідом науки [7, с. 11].

Популяризаційна секція Сільськогосподарського наукового комітету України виконувала важливі завдання по позашкільній популяризації сільськогосподарського знання, а також координувала роботу по існуючих профільних школах в Україні. Спеціалісти ставили завдання галузевим навчальним закладам активно зайнятися науковою працею з розвитку сільськогосподарської дослідної справи. На початковому етапі видавнича робота секції реалізувалася тільки в підготовці до видання низки популярних брошур, у тому числі: С. Франкфурт «Цукрові буряки», О. Кривуша — «Годування свиней», Ф. Зайко-Заїкін «Про ґрунти» [6, с. 15].

Таким чином, прийнявши таку програму діяльності, секція мала для її здійснення двох відповідальних спеціалістів, – одного для праці в сфері позашкільної сільськогосподарської освіти, а другий відповідав за питання, пов'язані з шкільною сільськогосподарською освітою [8, с. 82].

Встановлено, що К.І. Осьмак, очоливши Популяризаційну секцію, брав безпосередню участь у розповсюдженні сільськогосподарської літератури та займався перекладами науково-популярних видань. Так, наприклад, у 1919

році, на прохання завідувача секцією Охорони природи М.В. Шарлемана, він переклав рукопис «Охорона природи» з російської на українську мову [9, с. 31].

В першому півріччі 1920 року, за керівництвом Кирила Івановича, продовжувалася робота по виписуванню на картки матеріалів до сільськогосподарської бібліографії України та створення бібліографічного покажчика сільськогосподарської літератури. Для цього секція змушена була купувати різні довідкові видання.

Не менш важливою була підготовча праця по організації майстерень для виготовлення наочного приладдя (плакати, моделі тощо) для навчання, щоб забезпечити відповідні сільськогосподарські установи. Виготовлення зразків якого здійснювалося не лише у Києві, але й інших містах України. Крім Центральної майстерні Сільськогосподарського наукового комітету України працювала майстерня Бюро наочного приладдя Всеукраїнської Академії Наук (при ньому був навіть Музей наочного приладдя, утворений у 1921 році, завдяки Синиченку В.). Крім того працювали завод точних приладів «Фізико-хімік» Губраднаргоспу та майстерня точного виробу «Укрмету» – Метерологічної секції Сільськогосподарського наукового комітету України. У Харкові існували майстерня колишній «Союз», майстерні товариства «Шкільний сільськогосподарський музей», діапозитивна майстерня О. Любицького, що була також пов'язана угодою з Сільськогосподарським науковим комітетом України. Також відділ Центральної майстерні Сільськогосподарського наукового комітету України знаходився у Смілі на чолі з Г. Неводовським. У Кременчуці – майстерня союзу споживчих товариств, яка випускала різноманітні таблиці до технологій, опікувався член Сільськогосподарського Наукового Комітету України З. Голов'янка. В Одесі існувала майстерня при Губземвідділі, яка виготовляла сільськогосподарські плакати та таблиці, в Житомирі – майстерня філії Сільськогосподарського наукового комітету України та Волинського музею, у Катеринославі – майстерня при Губнаросвіті [10, с. 128].

Діяльність секції значно розширилася та пожвавилася після першої Всеукраїнської конференції у справі сільськогосподарської освіти 29-31 серпня 1923 року, на якій виступив з доповіддю представник СГНКУ проф. О. Яната. На цій конференції було підписано угоду між Укрголовпросвітою та СГНКУ про те, що останній зобов'язується надсилати всім навчальним закладам (профшколам, технікумам та інститутам) всі свої періодичні та неперіодичні видання. В свою чергу, школи зі свого складу виділяють по два співробітники-кореспонденти, які виконують завдання комітету [1, с. 233].

Не менш важливою подією в діяльності Популяризаційної секції було те, що за допомогою її сприяння у 1924 році почав видаватись журнал «Молодий дослідник», в якому мала відбиватися самостійна наукова праця і думка молодого покоління с.-г. наукових робітників, що закінчують вищі с.-г. школи, різні спеціальні курси тощо [1, с. 233].

Після переведення секції до Харкова (березень, 1924 р.), вона формально поділилася на три підсекції: шкільної сільськогосподарської освіти на яку покладалась розробка раціональних методів сільськогосподарської освіти; позашкільної сільськогосподарської освіти – контролювання роботи щодо позашкільної сільськогосподарської освіти; преси та видавництва – регулювання та планування видавництва сільськогосподарської літератури, рецензування виданих книжок та рукописів. Також секція ознайомлювалася з діяльністю інших установ, що мали відношення до сільськогосподарської наукової чи освітньої діяльності: Науково-Технічна секція Всеробітземлісу, дослідні станції, агрономічні організації, різні видавництва популярної сільськогосподарської літератури (Державне видавництво України, «Книгоспілка» тощо).

Для популяризації сільськогосподарського знання необхідні численні кадри добре підготовлених лекторів, і хоча на той час агрономічних кадрів було не так уже й мало, але нестача досвідчених викладачів з сільського господарства все ж таки відчувалася. Отже, для підготовки таких викладачів, які б ознайомилися з методами і програмами популяризації

сільськогосподарського знання, необхідно було влаштувати відповідні курси [8, с. 82].

Ще один досить важливий напрям діяльності, яким займалася вище згадана секція СГНКУ – допомога науковим установам. Зокрема, Агрономічній секції Українського Наукового Товариства в Києві. При згаданій секції працювала Комісія по складанню «Енциклопедії українського сільського господарства». Оскільки, праця Агрономічної секції була подібною до Секції освіти та популяризації, то остання вирішила для прискорення справи допомогти коштами та виплатити такі видатки: платню комісії по розробці програм і плану видання «Енциклопедії українського сільського господарства». А також співробітники СГНКУ шукали різний матеріал, систематизували статистичні відомості, перекладали з енциклопедій, надрукованих різними мовами тощо [8, с. 82–83].

Таким чином, Секція освіти та популяризації Сільськогосподарського наукового комітету України на початковому етапі створення в своїй науково-організаційній та популяризаційній діяльності була спрямована у трьох напрямках: популяризація різних галузей сільськогосподарської науки; видання відповідної літератури та виготовлення наочного приладдя. А після прийняття рішення про залучення сільськогосподарських шкіл до організації загальнодержавної сільськогосподарської наукової праці, діяльність секції значно розширилась, що сприяло поширенню агрономічних знань серед населення. Тісно співпрацюючи з різними освітніми установами, організаціями та видавництвами, секція мала широкий державно-громадський характер та дбала про підготовку кваліфікованих наукових кадрів.

Список використаної літератури

1. *Сільськогосподарський науковий комітет України (1918–1927 рр.)* : зб. док. і матеріалів / УААН, ДНСГБ ; уклад. : В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Б. К. Супіханов, С. Д. Коваленко ; під заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2006. – 518 с.; порт., фото – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 14).

2. *Красніцька Г. М.* Роль Ботанічної секції Сільськогосподарського наукового комітету України в розгортанні галузевих досліджень (1918–1927 рр.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.07 «Історія науки і техніки» / Г. М. Красніцька. – К., 2010. – 249 с.

3. *Коваленко С. Д.* Внесок К. І. Осьмака в становлення та розгортання діяльності Популяризаційної секції Сільськогосподарського наукового комітету України (1919–1923) / С. Д. Коваленко // Актуальні питання історії науки і техніки : матеріали 10-ої Всеукр. наук. конф., м. Київ, 6–8 жовт. 2011 р. – К., 2011. – С. 282–284.

4. *Вергунов В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки. До 90-річчя від дня створення ДНСГБ НААН / В. А. Вергунов ; НААН, Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2012. – Ч. 4. – 324 с., портр. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 58).

5. *Рецензійна Комісія Секції Освіти та Популяризації С.-Г. Наукового Комітету України* // Вістн. с.-г. науки. – 1922. – Т. 1, вип. 3. – С. 128.

6. *Короткесправоздання про діяльність Сільсько-Господарського Вченого Комітету України за 1919 рік.* – К., 1920. – С. 15.

7. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*, ф. 1230, оп. 1, спр. 2, арк. 11.

8. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*, ф. 1230, оп. 1, спр. 9, арк. 82–83.

9. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*, ф. 1230, оп. 1, спр. 1 (1919 р.), арк. 31.

10. *Виробництво наочного приладдя на Україні* // Вістн. с.-г. науки. – 1922. – Т. 1, вип. 3. – С. 128.